

Juridische 2-daagse
2019

11 en 12 november
Arnhem

*Juridische aspecten en
uitvoeringsvragen rondom de
digitale (elektronische)
handtekening*

Inhoud sessie

Context

Waarom ondertekenen?

- Waarom ondertekenen?
 - Bepalen van identiteit
 - Uiting van instemming /toe-eigening
- Soms:
 - Toerekenbaarheid
 - Vastleggen van wilsuiting
 - Vaststellen van authenticiteit
 - Vaststellen van ontvangst en/of verzending
 - Andere specifieke functies, afhankelijk van aard van de (rechts)handeling
- Kernvraag: wat is het doel van ondertekening in de concrete situatie?

Opmerkelijk...

- Geen wettelijk kader (set randvoorwaarden) voor een geschreven handtekening
- Wel situaties waarin de wetgever ondertekening als vormvoorschrift verplicht (o.a.):
 - instellen (hoger)beroep (6:4 en 6:5 Awb)
 - ondertekenen stukken gemeenteraad en college (32a en 59a Gemeentewet)

Wettelijke grondslag elektronische handtekening

(Wel) kaders voor de 'elektronische' handtekening

- Voor 1 juli 2016: Richtlijn 1999/93/EG met uitwerking in nationale regelgeving
 - Wet elektronische handtekeningen c.a. (aanpassing van o.a. Boek 3 en Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek)
- Na 1 juli 2016 de eIDAS-verordening
 - ...en per 10 maart 2017 de 'Wet Uitvoering EU-verordening elektronische identiteiten en vertrouwensdiensten' (aanpassing van o.a. Awb en Boek 3 en Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek)
- NB: ook diverse (uitvoerings)besluiten vanuit de EU
 - Bijvoorbeeld Uitvoeringsbesluit 2015/1506 Europese Commissie

Geavanceerde elektronische handtekening

Artikel 3, onder 11, van de eIDAS-verordening

een elektronische handtekening die voldoet aan de eisen in artikel 26;

- op unieke wijze aan de ondertekenaar verbonden
- maakt het mogelijk ondertekenaar te identificeren
- komt tot stand met gegevens voor het aanmaken van elektronische handtekeningen die ondertekenaar onder zijn uitsluitende controle kan gebruiken en
- op zodanige wijze aan de daarmee ondertekende gegevens verbonden dat elke wijziging achteraf van de gegevens kan worden opgespoord

Gekwalificeerde elektronische handtekening

Artikel 3, onder, 12, van de eIDAS-verordening

een geavanceerde elektronische handtekening die is aangemaakt met een gekwalificeerd middel voor het aanmaken van elektronische handtekeningen en die gebaseerd is op een gekwalificeerd certificaat voor elektronische handtekeningen

Uitwerking van deze eisen via artikel 28 in bijlage I (certificaten) en via artikel 29 in bijlage II (middelen)

(Eenvoudige) elektronische handtekening

Artikel 3, onder 10, van de eIDAS-verordening

Gegevens in elektronische vorm die gehecht zijn aan of logisch verbonden zijn met andere gegevens in elektronische vorm en die door de ondertekenaar worden gebruikt om te ondertekenen

In de praktijk aangeduid als de *'eenvoudige'* *'andere'* of *'gewone'* elektronische handtekening

2:16 Awb

1. Aan het vereiste van ondertekening is voldaan door een elektronische handtekening, indien de methode die daarbij voor ondertekening is gebruikt, voldoende betrouwbaar is, gelet op de aard en inhoud van het elektronische bericht en het doel waarvoor het is gebruikt.
2. Indien de veiligheid en de betrouwbaarheid van het elektronische bericht en het doel waarvoor het wordt gebruikt dit noodzakelijk maken, kan bij wettelijk voorschrift het gebruik worden voorgeschreven van een bepaald type elektronische handtekening als bedoeld in artikel 3, onderdeel 10, van Verordening (EU) nr. 910/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 23 juli 2014 (PbEU 2014, L257). Daarbij kunnen aanvullende eisen worden gesteld, tenzij het gaat om een geavanceerde elektronische handtekening als bedoeld in artikel 3, onderdeel 11 of een gekwalificeerde elektronische handtekening als bedoeld in artikel 3, onderdeel 12 van die verordening.

3:15a BW

Evenals een elektronische gekwaliceerde handtekening als bedoeld in artikel 3, onderdeel 12, van verordening (EU) nr. 910/2014 van het Europees parlement en de Raad van 23 juli 2014 betreffende elektronische identificatie en vertrouwensdiensten voor elektronisch transacties in de interne markt en tot intrekking van richtlijn 1999/93/EG (PbEU 2014, L 257) hebben een geavanceerde elektronische handtekening als bedoeld in onderdeel 11, en een andere elektronische handtekening als bedoeld in onderdeel 10, van artikel 3 van deze verordening dezelfde rechtsgevolgen als een handgeschreven handtekening, indien voor deze beide elektronische handtekeningen de methode voor ondertekening die gebruikt is voldoende betrouwbaar is, gelet op het doel waarvoor de elektronische handtekening is gebruikt en op alle overige omstandigheden van het geval.

Aandachtspunten

- Geldt een wettelijke verplichting tot ondertekening?
- Andere motieven om toch te ondertekenen (dienstverlening, risicobeheersing, zorgvuldigheid, cultuur)?

Wel ondertekening?

- Welk niveau (art. 2:16 Awb/ 3:15a BW)?
- Gemeentebrede afspraken over afsluitende tekst / ondertekening?
- Restrisico: jurisprudentie is niet volledig uitgekristalliseerd!

Let op nieuwe (wettelijke) verplichting tot elektronisch ondertekenen!

Bijvoorbeeld voorgenomen wijziging Kieswet: elektronische handtekening van gemeentelijk stembureau en burgemeester bij vaststellen verkiezingsuitslagen!

https://www.internetconsultatie.nl/procedure_vaststelling_verkiezingsuitslagen

Jurisprudentie

Handtekening en rechtsgeldigheid besluit

- CRvB 30-06-2004, ECLI:NL:CRVB:2004:AP3810

“...De Raad wijst er hierbij op dat een handtekening geen wettelijk vereiste is voor de rechtsgeldigheid van een besluit”

- Rb Gelderland 6-09-2018, ECLI:NL:RBGEL:2018:3864

“... Uit vaste jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (Afdeling) volgt dat de enkele omstandigheid dat ondertekening van een besluit ontbreekt, niet betekent dat aan die brief het besluitkarakter moet worden ontzegd (zie bijvoorbeeld de uitspraak van de Afdeling van 7 april 2010, ECLI:NL:RVS:2010:BM0203)”

Maar...

Rb Den Haag 12-5-2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BQ8265

“...het ontbreken van een handtekening kan gelet op de aard en ingrijpendheid van een besluit, in casu een ontslagbesluit, vragen oproepen over de rechtsgeldigheid van een besluit”

RvS 11-12-2013, ECLI:NL:RVS:2013:2374

Hoger beroepschrift via post aangeleverd, zonder fysieke handtekening, maar met passage over digitale vaststelling. RvS: niet acceptabel, moet een fysieke handtekening zijn

RvS 12-7-2018, ECLI:NL:RVS:2018:2278

Niet ondertekende vrijheidsbenemende maatregel: geen rechtsgeldige maatregel

Elektronische handtekening bij aanbestedingen

- Rb Den Haag 30-03-2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:3335
 - Niet voldoen aan eis van gekwalificeerde elektronische handtekening of tijdig toesturen originele, met pen ondertekende, papieren documenten. Onherstelbaar gebrek.
- Rb Den Haag 04-09-2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:10599
 - Certificaat niet afgegeven door rechtspersoon op 'Trusted List', ook geen verwijzing naar TL-rechtspersoon. Geen sprake van gekwalificeerde elektr. handtekening, ondanks zelfde beveiligingsniveau.

Diversen

- RvS 03-05-2017, ECLI:NL:RVS:2017:1179

Ontbreken van ondertekening van verslagen die ten grondslag liggen aan invorderingsbeschikking. RvS: ontbreken fysieke handtekening, in hoger beroep alsnog verklaring ondertekenen i.c. voldoende. Geen aanwijzingen dat de verslagen na het opstellen daarvan gewijzigd zijn.

- RvS 25-04-2018, ECLI:NL:RVS:2018:1398

...”doordat de bijlage hoort bij het met behulp van een DigiD-code ingediende beroep en DigiD een betrouwbare methode van ondertekening vormt als bedoeld in artikel 2:16, eerste lid, van de Awb, is naar het oordeel van de Afdeling aan het vereiste van ondertekening van het beroepschrift voldaan”.

Jurisprudentie 2019 (Capita selecta I)

Hoge Raad 14-06-2019 ECLI:NL:HR:2019:957

...3.1.3. Op welke wijze(n) een geneesheer-directeur de geneeskundige verklaring kan ondertekenen is niet geregeld in de Wet Bopz of een van de daarop berustende besluiten en regelingen...

3.1.7...Het doel waarvoor een geneeskundige verklaring in een procedure op grond van art. 16 lid 1 Wet Bopz wordt gebruikt brengt mee dat een elektronische handtekening onder een geneeskundige verklaring een geavanceerde of een gekwalificeerde elektronische handtekening moet zijn als bedoeld in art. 3:15a BW.

3.1.9...Indien het een elektronische handtekening betreft en onderzoek uitwijst dat het niet gaat om een geavanceerde of gekwalificeerde elektronische handtekening als hiervoor in 3.1.7 bedoeld, staat het de rechter vrij de geneeskundige verklaring niettemin in aanmerking te nemen indien hij op andere wijze heeft kunnen vaststellen dat die verklaring door de geneesheer-directeur zelf is ondertekend.

Jurisprudentie 2019 (Capita selecta II)

Onderaan de maatregel van bewaring staat:

"De maatregel is opgelegd:

Plaats : Den Haag

Datum : 24/01/2019

Tijd : 15:30 uur.

*De Staatssecretaris van Justitie en
Veiligheid,
namens deze,*

de hulpofficier van justitie,

Dit document is elektronisch ondertekend

J. van Leerdam

inspecteur van Politie (...)"

Wanneer met de linkermuisknop wordt geklikt
(zoals met partijen is bekeken op zitting) op "Dit
document is elektronisch ondertekend" ziet de
rechtbank onderstaande tekst:

"De handtekening is geldig. Ondertekend door
politie.

Informatie over de handtekening.

Ondertekend door: politie (...)

Reden: Getekend door J. van Leerdam
(hulpofficier van justitie) (...)

Datum: 2019-01-24 15:23:52 + 01'00' (...)

Samenvatting van geldigheidscontrole

...

Rechtbank Den Haag 6-3-2019

ECLI:NL:RBDHA:2019:2050

1.1...eIDAS-verordening:„ elektronisch zegel”:
gegevens in elektronische vorm die gehecht zijn aan
of logisch verbonden zijn met andere gegevens in
elektronische vorm en die worden gebruikt om de
oorsprong en integriteit daarvan te waarborgen;
...De rechtbank kan echter niet zelf vaststellen of
enkel het zegel is ondertekend of dat ook de
maatregel van bewaring is ondertekend.

Rvs 14-10-2019 ECLI:NL:RVS:2019:3439

Gegrond met verwijzing naar

ECLI:NL:RVS:2019:3355

Conclusie: (toch) wel een geavanceerde
elektronische handtekening

... De staatssecretaris heeft onweersproken gesteld
dat na het opstellen en elektronisch ondertekenen
van de maatregel een afschrift in de vorm van een
print van de maatregel onmiddellijk aan de
vreemdeling is uitgereikt.

‘Digitale handtekening’ blijft ook in 2019 een lastig onderwerp...

Home Uw situatie Uitspraken en nieuws Registers **Organisatie en contact** Voor adv

[Raad voor de rechtspraak](#) > [Nieuws](#) > Rechtspraak moet werkwijze digitale handtekening aanpassen na uitspraken Raad v

Rechtspraak moet werkwijze digitale handtekening aanpassen na uitspraken Raad van State

Den Haag, 30 april 2019

De Raad van State heeft vandaag geoordeeld dat de Rechtspraak zijn werkwijze bij het digitaal ondertekenen van digitale uitspraken moet aanpassen. De manier waarop zogenoemde 'tweefactorauthenticatie' wordt toegepast, is in een aantal gevallen niet betrouwbaar genoeg. Nu er duidelijkheid is over deze kwestie, gaat de Rechtspraak aan de slag met het aanpassen van de werkwijze. De uitspraak van de Raad van State heeft geen rechtsgevolgen voor al gedane uitspraken.

Digitale handtekening

ECLI:NL:RVS:2019:1400

...De klacht is gelet op het voorgaande terecht voorgedragen, maar de grief leidt niet tot vernietiging van de uitspraak van de rechtbank. Immers is met de schriftelijke verklaring vast komen te staan dat de rechter en de griffier de uitspraak digitaal hebben ondertekend en is tevens vast komen te staan dat de tekst van de uitspraak ten tijde van de ondertekening identiek is aan de tekst van de uitspraak die op 9 mei 2018 is opgenomen in het digitaal dossier.

<https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Rechtspraak-moet-werkwijze-digitale-handtekening-aanpassen-na-uitspraken-Raad-van-State.aspx>

Vragen en discussie

12 november 2019
mr N. Statius Muller
contact@deauditu.nl

